

כרם הענבים הבאשים

שאלות בפרק ה'

א. עיינו בפרק ה' – בבקיאות כל הפרק, ובעיון את משל הכרם פסוקים א'– ז' לימדו עם המצודות ומפרשי הנביא

ב. יש להתבונן בפתיחה למשל המוזכר בנביא, ובמושגים הנכתבים בו :

האם מדובר בשירה או בקינה? מדוע פתח ב"שירת דודי לכרמו"?
מיהו הידיד הנזכר ומדוע נזכר כאן כידיד, מתי הוא דוד ומתי הוא ידיד?
מי הוא השר, ומיהו הידיד? למי נועד השיר?

ג. משל יופיע בנביא כדי להסביר טוב יותר, כדי להביא את השומע להבנה טובה יותר
אולי מוחשית יותר – מה הרוויח הנביא במשל זה? מה היינו מבינים פחות לולא
המשל?

ד. מהי משמעות הפניה ל"יושב ירושלים ואיש יהודה" – האם מדובר במישהו מסוים,
האם מדובר ביושבי ירושלים, ומדוע אין תשובה בפייהם לשאלת הנביא?

ה. "ויקו לעשות ענבים ויעש באושים" – מדוע הציפיה הכי טבעית ונכונה נקראת כאן
רק בשם תקוה? ואם זו "תקוה" בלבד מדוע יעניש את הכרם?

ו. מהו העונש בו מעניש הדוד את הכרם? מה היחס בין העונש ובין החטא?
ומה היחס בין סיפור המשל ובין 6 הפעמים והנושאים בהם מופיע "הוי"
ומה משמעות ביטוי זה?

תנביא עושה משל בין האל יתברך ובין ישראל וקורא ישראל כרם והאל בעל הכרם וקורא זה המשל שירה ודבר זה המשל על אנשי דורו לפי שהוא שבת האוהב ואהבתו עם האוהב וכן שיר השירים אשר לשלמה לפי שהוא מספרי אהבת החושק עם חשוקה והוא משל לאל עם כנסת ישראל וקורא תנביא האל יתברך ירידי ודודי על דרך כי בי חשק: בקרן בן שפן. כתרנובו בבור רם ובארע שמה. וקורא ארץ ישראל קרן לפי שהיא גבוהה מכל הארצות. והקרן גבוה מכל הגוף. וקורא ארץ ישראל בן שפן כמו שנאמר עליה ארץ זבת חלב ודבש. ותרגם יונתן וקדשתיו וכו'.

א אָמַר זָבִיא אֲשֶׁרְחִיה
קָעַן לְיִשְׂרָאֵל דְּמִתִּיל
לְכַרְמָא וְרָעִיה דְּאֶרְקָהָם
רְחִמִי הוֹשְׁבֵתָת רְחִמִי
לְכַרְמִי עֲמִי חֲבִיבִי
יִשְׂרָאֵל יְהִיבִית לְהוֹן
אֲחִיקָנָא בְּמִזְרִי
בְּחִירָא וּבְגִיתָא סְקַרְשִׁי

בִּינִיחוּן וְאַף סְדַרְבְּחִי
יְהִיבִית לְכַפְרָא עַל
חֲטָאֵיהוֹן וְאַפְרִית
דִּיעֲבָדוּן עוֹבְדִין מְבִין
קְרָמִי וְאִינוּן אֲבָאִישׁוּ
עוֹבְדִיהוֹן:

בְּאֶרְעָא שְׁמִינָא : ב וְקַדְשֵׁיהוֹן וְקַרְתֵּיהוֹן וְקַמְתֵּיהוֹן בְּמַצֵּב גִּפְן

כרם היה לידידי בקרן בן שפן וגומר, עד ועתה יושב ירושלם: הנביאים כולם המשילו האומה ישראלית בגפן, כי משה אדונינו אמר בשירת האזינו (דברים ל"ב, לב) כי מגפן סדום גפנם ומשדמות עמורה ענבימו וגומר,

והנביא ישעיהו נמשך אחריהם בהמשילו האומה לכרם. וראוי שנדע תוארי הכרם ותנאיו העצמיים, ובאיזה אופן תרמה האומה בהם, ואיך נזכרו כולם בדברי הנביא הנה, ואומר שהתנאי הראשון אשר ימצא לכרם להשגת שלימותו הוא בטבע האדמה אשר יטעו הכרם בה, כי אין כל הארצות שוות בענין הכרמלים ושלמותם, כי הנה מצאנו ארצות שיטעו שמה כרמים לא יעשו פרי תבואה, כארץ צרפת ואיינגלטירה וקצת ארצות אשכנז, וגם בארץ אחת ימצא אחוז שמן וטוב שיוציא ענבים ערבים ומתוקים ויעשה היין משובח, ומקומות שיהיו בחלוף זה

והתנאי השלישי הוא בטבע הזמורה והנטע עצמו, כי אין כל הזמורות שוות בהולדת הענבים הטובים ושלמותם, כי יש מהם מטבע אחד משובח שיולידו הענבים מתוקים וטובים וחזקי היין שמדה ממנו לא יערכנו זהב וחזוכית, ויש זמורה שמולידה ענבים חלושי הכח שאינם שוים כלום

ומלבד שלש התנאים העצמיים האלה, נמצא עוד בגפן סגולה נפלאה מבין שאר האילנות, והיא שאנחנו נמצא כל אילן ואילן הגביל לו הטבע בחכמת בוראו גודל וגובה מוגבל וידוע, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, רוצה לומר שבגודלו וגובהו לא ימצא יותר קטן מקצרי החסרון אשר לו בטבע, ולא יותר גדול מגבול התוספת אשר לו, כאלו תאמר התאנה, והרמון, או התפוח, שלא נמצא אחד מהם שפל כל כך שלא יעלה גובהו ורת אחד, ולא ימצא כל כך גדול שיעלה בגובהו כמו מגדל אחד לפי שיש לכל אחד מהאילנות גבול ידוע מוגבל, לא יעבור ממנו לא בגבול התוספת, ולא בגבול החסרון, מלבד הגפן שאין לה מעצמה ומטבעה גבול ידוע, אבל כפי הדבר אשר אליו ייסמך הגפן וידבק עמו כך תעלה בגובה, כי אם ישימו סמוך לגפן קנה או עץ אחד יעלה הקנה או המטה ההוא, ואם תסמוך הגפן אל בית המושב תעלה במעלה עד גגו, ואם תסמך הגפן אל מגדל וראשו בשמים לא תחול מעלות עד ראשו, ואם לא תסמך אל שום דבר תשב מושלכת על פני האדמה ואל תעלה במעלות.

4

(ב) וַיִּעְזָקְהוּ — חָפַר בְּקַרְקַע קְדִי לְעַקֵּר אֶת הָאֲבָנִים מִמְּקוֹמָן. וַיִּסְקְלֵהוּ — פָּנָה אֶת הָאֲבָנִים מִן הַכָּרִם. וַיִּטְעֵהוּ שָׂרְק — וְנָטַע בּוֹ, בְּכָרִם. גִּפְן מְשַׁבַּחַת הַמְּכַנָּה 'שָׂרְק'. וְאֶפְשָׁר שְׁמַעֲנֵבְיָה עוֹשִׂים יֵין אָדָם: מִלְשׁוֹן 'שָׂרְק' — 'סָרְק' — צָבַע אָדָם. וַיִּכֶן מִגְדָּל — לְשׁוֹמְרֵי הַכָּרִם. וְגַם יִקַּב חֲצֵב בּוֹ — וְיִגְסֵם לְהִטְעֵמָה: בְּתוֹךְ הַכָּרִם חֲצֵב גַּם יִקַּב לְתַת בּוֹ אֶת הַיֵּין: לְפִי שְׁצִפָּה לִיכֹּוֹל רַב וּמְבַרְךְ מִפְּרָמוֹ. הַכִּיז בּוֹ יִקַּב. לְשׁוֹן 'חֲצֵב' מְכַנָּה לְאָבֶן. הַכָּרִם נְטוּעַ בְּהַר שָׂרְבּוֹ אֲבָנִים. מִקְצָתוֹ עֵזָק וְסִקְלָה וּבְמִקְצָתוֹ חֲצֵב יִקַּב. וַיִּקְוֹ לְעֵשׂוֹת עֲנָבִים — יְדִידֵי קִנָּה. שְׂעִיעָה פְּרָמוֹ עֲנָבִים. לְשׁוֹן 'עֲשִׂיָּה' מְכַנָּה לְעֵץ הַנּוֹתֵן פְּרוֹת. וְכֵן: עֵץ פְּרִי עֵשָׂה פְּרִי (כ"ב א"א). וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים — אָכַל הַכָּרִם עֵשָׂה בְּאוֹשִׁים, עֲנָבִים גְּרוּעִים שְׂטַעְמָם בְּסָר, וְאִינֵם רְאוּיִים לְהִכְנַת יֵין. וְשִׁנְיָו בְּמַעֲשׂוֹת א ב: הָעֲנָבִים וְהָאֲבָשִׁים מְשֻׁבְּחֵי. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים: וְהַבְּאוֹשִׁים.

5

באשים, פי' ענבים רעים. וכן פי' רבינו סעדיה בתרגום ירמיהו ובאש, ורבי האי י"ל כתב באושים הוא מין ידוע בסמיו הענבים והוא הרע שבהם וידוע הוא כלטון משנת הענבים האובשים בכוקדם האל"ף על הכ"ו"ת. כן ישראל במקום שהי ראוים לעשות מעשים טובים עשו כעשים רעים:

6

והנה ויעש באושים שהכל חרצנים וזג ויין אין לשתות, כי אין בם גם לחלוחית, והוא כי בשוגג נשארה המחשבה טהורה ובמחשבה בלתי טהורה שעליה באה העולה נשאר לחות המעשה שלא הוטמא, אך אלה כבאושים כי יהרהרו ויחטאו מזיד, ולא נשאר למו שום לחלוחית אשר איננו טמא.

מדוע קייתי לעשות ענבים ויעש באשים, כי מי יתן וקייתי לעשות ענבים יפים ועשה בלתי יפים, אך מענבים אל באשים לא חשב אנוש.

146

ו"ש אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו. וענין אמרו בלשון שירה, הטעם הוא, לפי שהכל לתכלית טובה, כי הקלקול על מנת לתקן, שאם לא כן מהו שירה, קינה מבעי ליה, אלא ודאי שהכונה היא לחזור ולתקן בתיקון יותר גדול שיהיה נכון וקיים על ידי "הידיד" שהוא סוד החסד, ולכן מגיעים לו הדברים, כדי שיתעורר מצדו לחדש את פעולת תיקונו ויבא בעל הכרם לכלות את קוציו,

ל"ו י"ג

8

ולעד"ן שבכלל כרם ה' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו הכל נכללים בכלל הכרם הנזכר ועליהם יחדיו נתרעם ואמר כרם היה לידידי וגו' ובחר לדיין איש אחד היושב ומעמיד ירושלם הוא חזקיה המלך ואיש יהודה הנביא ישעיה שמייהודה הוא זה שאמר ועתה יושב ירושלם בלשון יחיד ולא אמר יושבי ירושלם כי אחד מעיר בחר לו הוא העוסק ביישוב ירושלם על דרך מה שפירשתי בכלי חמדה בפסוק ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ על הצדיקים יושבי הארץ הגורמים בזכותם בארץ ישוב שאל מהם דבר המשפט שפטו ביני ובין כרמי כי מה לעשות עוד עודיות ויתרון לכרמי ולתועלתו שאני לא עשיתי בו ממש וקרוב אל התועלת ולזה לא כתיב ולא עשיתי לו אלא בו בו ממש בתוכו. ולהיות שהש"ת לא שאל מהכרם הזה בית ישראל כי אם שיכין עצמו לבא לטהר והוא יתברך יגמור בעדם זה שאמר

קויתי לעשות ענבים שאני בעצמי אהיה העושה ולזה כתב לעשות ולא אמר קויתי שיעשה ענבים כמו שאמר ויעש באושים בא ליטמא פתחין לו ובא ליטהר מסייעין אותו וכיוצא בזה הוא אומר ויקו לעשות ענבים כאילו אמר שקויה הש"ת שיבואו לטהר והוא יתברך היה רוצה לעשות ענבים ולגמור בעדם. או אפשר שאמר מדוע קויתי לעשות ענבים כי התקוה הזאת שקויתי לעשות ענבים היה עזר גדול ופתח טוב לעשות ענבים ואם כן איך עשה באושים וכבר פירשתי כיוצא בזה באומרו ויקו לעשות ענבים שלא אמר ויקו עשות להורות כי התקוה האלהית שישראל יעשו ענבים מסייעת היא ועוזרת אותם לעשות ענבים ו"ש כאן מדוע קויתי לעשות ר"ל מדוע היה כן שקויתי והקווי הזה מסייע היה לעשות ענבים ולא שוה לא אלא ויעש באושים. ובזה מובן כי מה לו להזכיר מה שקויה שאמר קויתי גו' וגם היל"ל קויתי עשות ענבים מהו לעשות ועוד שהסמיך שאלת מדוע אל קויתי אלא ודאי כדקאמרן.

ל"ו י"ג

9

יבא

ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים יבא ידיד זה שלמה המלך דכתיב וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידידיה בעבור ה'

בן ידיד¹ זה אברהם דכתיב² מה לידידי
בביתו ויבנה ידיד זה בית המקדש דכתיב³
מה ידירות משכנותיך לידיד זה הקב"ה
דכתיב⁴ אשירה נא לידידי בחלקו של ידיד
זה בנימין שנאמר⁵ לבנימין אמר ידיד ה'
ישכן לבטח עליו ויתכפרו בו ידידים אלו
ישראל דכתיב⁶ נתתי את ידירות נפשי בכף
אויביד

ל"ו י"ג